

26. CZY WIĘKSZOŚĆ POWINNA DECYDOWAĆ?

Wprowadzenie

Zagadnienia:

GOSPODARKA	systemy gospodarcze, rząd i społeczeństwo
ETYKA	pojęcie społeczeństwa obywatelskiego i wartości demokratyczne
OBYWATELSKOŚĆ	zasady i wartości demokratycznego państwa, demokracja bezpośrednia, demokracja przedstawicielska, znaczenie wolności, zasada reprezentacji, różne formy rządów, rządy większości, prawa mniejszości

<https://youtu.be/ebq9mhdKuNc>

★ Obejrzyj powyższy filmik i przedyskutuj:

1. Jaka jest rola prawa w państwie demokratycznym?
2. Czy – zdaniem prof. Łętowskiej – większość ma monopol na słuszość? Wyjaśnij stanowisko prof. Łętowskiej w tej sprawie.
3. Wyjaśnij, jaka jest zasadnicza różnica między rewolucją a prawem. Wskaż, jakie są konsekwencje tej różnicy w państwie demokratycznym.
4. Jaka powinna być relacja między rządami większości a poszanowaniem praw mniejszości? Czy obie te zasady są ze sobą powiązane? Uzasadnij swoją odpowiedź.
5. Jakie znaczenie – wg prof. Łętowskiej – ma wiedza obywateli państwa demokratycznego w zakresie funkcjonowania prawa?
6. W jaki sposób powinny być dokonywane wszelkie zmiany w państwach demokratycznych? Wskaż zasady, którymi powinni kierować się rządzący.

★ Efekty uczenia się

UCZEŃ:

potrafi zdefiniować pojęcia: społeczeństwo obywatelskie, rządy większości, państwo demokratyczne, forma rządów, system gospodarczy, demokracja bezpośrednia, demokracja przedstawicielska

potrafi omówić, przy pomocy odpowiednich pojęć, najważniejsze wartości społeczeństwa obywatelskiego i państwa demokratycznego oraz scharakteryzować najważniejsze formy rządów i systemy gospodarcze

potrafi wskazać zagrożenia rządów większości i formy zabezpieczenia przed nimi

potrafi uzasadnić konieczność ochrony praw mniejszości w społeczeństwie demokratycznym

Lekcję opracował dr Sławomir Drelich

Definicje

DEFINICJE

ANARCHIZM – forma ideologii, która odrzuca potrzebę istnienia hierarchicznej władzy politycznej, opowiadając się równocześnie za maksymalizacją swobód jednostek oraz dobrowolną i równą współpracą między ludźmi

AUTOKRACJA – forma rządu, w której jedna osoba posiada niemalże nieograniczoną władzę, a cały aparat państwa jest jej podległy. Rządy autokratyczne mogą mieć charakter zarówno monarchiczny, jak i republikański

DEMOKRACJA – forma rządu, w której wszyscy obywatele mają prawo uczestniczyć w rządzeniu państwem (bezpośrednio lub przez wybranych w odpowiedniej procedurze przedstawicieli); w systemach demokratycznych decyzje są podejmowane na podstawie opinii większości

DEMOKRACJA BEZPOŚREDNIA – zbiór instytucji charakterystycznych dla ustrojów demokratycznych, przy pomocy których obywatele wypowiadają się bezpośrednio w określonych kwestiach państwowych. Przykładami instytucji demokracji bezpośredniej są: referendum lub obywatelska inicjatywa ustawodawcza

DEMOKRACJA PRZEDSTAWICIELSKA – forma rządu, w której obywatele wybierają swoich przedstawicieli, którzy w imieniu społeczeństwa decydują o najważniejszych sprawach państwowych

KONSTYTUCJA – najważniejszy akt prawny występujący w państwie, w którym uregulowane są podstawowe zasady ustroju tego państwa, charakter naczelnych organów władzy państwowej oraz zakres praw i obowiązków obywatelskich

OBYWATELSTWO – więź prawna powstająca między jednostką a państwem; skutkiem zawiązania tej więzi jest szereg praw zagwarantowanych jednostce i obowiązków, jakie zobowiązana jest ona świadczyć na rzecz państwa i społeczeństwa

OLIGARCHIA – forma rządu, w której władza należy do niewielkiej grupy wpływowych ludzi: osób o określonym pochodzeniu społecznym, zamożnych bądź związanych z jakimś środowiskiem politycznym

WYBORY – proces polityczny, w którym ludzie wybierają swoich przedstawicieli w drodze głosowania; przedstawiciele ci uzyskują mandat do rządzenia państwem w imieniu społeczeństwa

Zadania

- **ZADANIE 1**

★ Ustrój demokratyczny to nie tylko forma organizacji centralnego rządu, ale przede wszystkim odpowiednio działające społeczeństwo obywatelskie, kierujące się pewnymi charakterystycznymi dla demokracji wartościami.

W polskim systemie edukacyjnym podejmuje się działania, których celem byłoby wdrożenie uczniów do współdecydowania o sobie i niektórych sferach działalności swojego środowiska szkolnego. Taką działalność umożliwiają samorządy uczniowskie, które w niektórych szkołach współdecydują o katalogu dostępnych zajęć pozalekcyjnych, wyposażeniu szkół, ofercie sklepików szkolnych, otoczeniu swojej szkoły oraz o organizowanych przez szkołę wycieczkach i projektach edukacyjnych. Takie zaangażowanie w życie szkoły nie tylko motywuje, ale także nakłada na każdego z jej członków odpowiedzialność.

1. Czy taka forma zaangażowania młodzieży jest charakterystyczna do któregoś z podanych ustrojów politycznych? Jeśli tak, to do którego?

- a) dyktatura
- b) autokracja
- c) demokracja
- d) anarchia

★ Poproś uczniów o odpowiedź na poniższe pytania:

(1) Gdyby uczniowie mieli zdecydować o obiedzie, który byłby im dziś podany w szkole, to co by wybrali?

- a) hamburgery
- b) warzywa
- c) ciastka

(2) Ile powinien kosztować obiad w szkole?

- a) powinien być darmowy
- b) 5 zł
- c) 10 zł

(3) Na co powinien być wydawany klasowy fundusz pieniężny, który powstawałby poprzez regularne składki wszystkich uczniów?

- a) na prezenty dla osób obchodzących swoje urodziny
- b) powinien zostać przekazywany pod zarząd samorządowi szkolnemu
- c) środki te powinny się rozdzielać na różne możliwe cele

(4) Gdyby samorząd szkolny miał podejmować decyzję o zagospodarowaniu jednej godziny czasu wszystkich uczniów po zakończonych lekcjach, to jak powinien zdecydować o przeznaczeniu tego czasu?

- a) wszyscy uczniowie powinni spędzić ten czas na odrabianiu prac domowych
- b) wszyscy uczniowie powinni spędzić ten czas na jeździe na deskorolce
- c) wszyscy uczniowie powinni spędzić ten czas na grze na pianinie

(5) Kto powinien decydować o kolorze, którym maluje się ściany w poszczególnych salach lekcyjnych?

- a) uczniowie odbywający w tych salach najwięcej lekcji w tygodniu
- b) cała społeczność szkolna
- c) dyrektor szkoły

★ Po zliczeniu wszystkich odpowiedzi namów swoich uczniów do rozważenia poniższych kwestii:

1. **W jaki sposób demokracja przejawia się w codziennym życiu twojej szkoły? Podaj konkretne przykłady demokratycznych procedur stosowanych w szkole?** *Czy uczniowie wspólnie decydują, jak obchodzić urodziny swoich kolegów z klasy? W jaki sposób podejmują decyzje o tym, dokąd pójdą czy pojedą na wycieczkę? Jak wygląda praktyka wyboru przewodniczącego klasy, przewodniczącego szkoły, samorządu szkolnego i samorządu klasowego?*
2. **Czy twoi uczniowie chcieliby, aby większa liczba decyzji dotyczących społeczności szkolnej była podejmowana w drodze głosowania i na zasadzie większości?** *Które kwestie przede wszystkim powinny być rozstrzygane w sposób demokratyczny i dlaczego? Zachęć uczniów do jednoznacznego formułowania propozycji dotyczących tego, jakie kwestie chcieliby rozstrzygać poprzez głosowanie.*
3. **Z decydowania o jakich ważnych dla siebie sprawach szkolnych twoi uczniowie czują się obecnie wykluczeni?** *Poproś uczniów o jednoznaczne sformułowanie konkretnych odpowiedzi na to pytanie. Poproś ich o wskazanie, co by się zmieniło w działaniu społeczności szkolnej, gdyby w wymienionych przez nich sprawach wprowadzono*

więcej demokracji. Przypomnij uczniom o tym, że wprowadzenie procedury decyzyjnej wymagałoby również, aby ktoś wziął odpowiedzialność za taką decyzję na wypadek, gdyby wprowadzona zmiana nie zadziałała lub przyniosła niekorzystne konsekwencje dla szkoły. Przypomnij uczniom, że nie zawsze w demokracji udaje się formułować decyzje, które zadowolają wszystkich lub przynajmniej większość. Czasami konieczne jest również głosowanie nie za jakimś konkretnym pomysłem, ale przeciw jakiejś propozycji. Ponadto trzeba pamiętać, że decyzje większości zawsze mogą być niekorzystne dla którejś mniejszości.

4. **Czy słuszne jest decydowanie za innych? Czy usprawiedliwione jest narzucanie opinii większości tym, którzy znajdują się w mniejszości?** *Przypomnij uczniom, że decyzje podejmowane zwykle w procesie demokratycznym stają się obowiązkiem dla wszystkich i wszyscy – niezależnie od osobistego stosunku względem tych decyzji – są zobowiązani do podporządkowania się tym decyzjom. Warto tym samym pamiętać, że nasze pragnienia i pożądanía nie mogą być sprzeczne z podstawowymi prawami gospodarczymi ani naruszać praw i wolności innych ludzi.*
5. **Które rozwiązanie byłoby najwłaściwsze: zawsze każdy człowiek decyduje sam o sobie czy też większość i rząd przez nią powołany decyduje o większości spraw? Dlaczego tak uważasz?** *Zachęć uczniów do tego, by przemyśleli różne sytuacje z życia codziennego i żeby w tym kontekście zastanowili się nad odpowiedziami dotyczącymi malowania ścian w salach lekcyjnych. Czy jesteśmy w stanie tak zaprojektować proces decyzyjny w państwie demokratycznym, aby każdy obywatel był zadowolony? Przypomnij uczniom, że nie jest to możliwe, bo zawsze może pojawić się*

przynajmniej jedna osoba której nie będzie podobał się kolor wybrany przez przytłaczającą większość społeczności szkolnej. Tym bardziej nie jest to możliwe w sprawach dużo poważniejszych od koloru ścian w salach.

• **ZADANIE 2**

★ Zapoznaj się z poniższymi fragmentami tekstów źródłowych i odpowiedz na pytania.

Fragment z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

Art. 31.

- 1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.*
- 2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.*
- 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.*

Art. 32.

- 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.*

2. *Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.*

1. Wyjaśnij, w jaki sposób polska konstytucja zabezpiecza prawnie wolność człowieka. *Prawa zobowiązuje, aby każdy szanował wolność i prawa wszystkich innych ludzi. Przede wszystkim zabronione jest zmuszanie kogokolwiek do robienia czegokolwiek. Wymagane jest również, aby wszelkie ograniczenia ludzkiej wolności były wprowadzane w określonych procedurach.*
2. Kiedy i w jakim trybie dopuszczalne jest w Polsce ograniczanie swobód obywatelskich? *Ewentualne ograniczenie swobód obywatelskich dopuszczalne jest wyłącznie w sytuacji zajścia pewnej wyższej konieczności, jak np. dla bezpieczeństwa państwa, ze względu na ochronę środowiska, zdrowia, moralności publicznej lub wolności i praw innych osób. Konstytucja wymaga, aby takie ograniczenie zostało ustanowione w trybie ustawowym. Wszelkie przyjęte ograniczenia muszą mieć taki charakter, aby nie ograniczały samej istoty wolności i praw człowieka i obywatela.*
3. Czy polska konstytucja chroni obywateli polskich przed dyskryminacją? Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do konkretnych przepisów ustawy zasadniczej. *Tak, konstytucja polska chroni obywateli polskich przed dyskryminacją. Chroni one jednak w tym samym zakresie osoby nie będące obywatelami polskimi, gdyż zawarto w niej sformułowanie, iż „nikt nie może być dyskryminowany”. Władze publiczne muszą traktować równo wszystkich ludzi, nie wolno nikogo faworyzować. To równe traktowanie powinno być zagwarantowane zarówno w życiu politycznym, jak też społecznym i gospodarczym.*

Fragment artykułu

Najbardziej oczywistym zagrożeniem ustrojów demokratycznych jest panoszenie się u władzy nieokrzęsanych barbarzyńców, wyniesionych do stanowisk przez gawieź. Władza, która dostała się w ręce takiego autentycznego i statystycznego reprezentanta ludu, przez wybór czy losowanie, bardzo łatwo przerodzić się może w tyranie lub anarchię. Zarówno bowiem demokratycznie obrany przywódca może się panoszyć ze swą samowolą, jak i lud upojony wolnością może całkiem stracić dyscyplinę moralną. „Z wolności bez granic – niewola najzupętniejsza i najdziksza”, jak to emfaticznie ujął niezawodny w tych sprawach Platon. Są na to przykłady i starożytne, i nowoczesne.

Mając wpływ na to, kto będzie rządził, ludzie często wynoszą do władzy takich, którzy wydają im się najbardziej do nich samych podobni. Jeśli kandydaci do władzy solidaryzują się z większością, kupują jej względy, podsycają jej frustracje, gniew i marzenia, obiecują dostatek i pomszczenie krzywd, to ich szanse rosną. Szanse rozważnych i umiarkowanych, kompetentnych i rzeczowych tymczasem maleją. Jeśli ci ostatni jednak biorą górę, to tylko pod warunkiem, że dane społeczeństwo w większości składa się z ludzi wykształconych i kulturalnych w stopniu wystarczającym, by brzydzili się wulgarnymi demagogami, a jednocześnie rozumieli, że sprawowanie władzy wymaga właściwej wiedzy i moralności. Takich społeczeństw jest jednakże mało.

To wszystko jest banałem. Nie jest już jednak takie banalne spostrzeżenie, że jednym z warunków funkcjonowania współczesnej demokracji jest czynienie z oczywistych prawd tabu, o którym niemal nie wolno mówić. W języku publicznym nie ma „gawieży”, „warchotów” ani „chamów” – nie brak ich za to w języku prywatnym. To niebezpieczny rozdźwięk, bo oznacza, że demokratyczny dyskurs publiczny popadł w zakłamanie. Ani instytucje

Materiały zostały opracowane w ramach projektu Nauka Obywatela, realizowanego przez Fundację Liberté! we współpracy z Lithuanian Free Market Institute w ramach programu Erasmus+ i przy wsparciu Atlas Network. Pełny zestaw materiałów dostępny jest na stronie: <https://naukaobywatela.pl/>

publiczne, ani partie polityczne nie mogą zwerbalizować takich kluczowych dla stanu państwa okoliczności, jak ta na przykład, że szeroki udział w wyborach parlamentarnych mas niewykształconej ludności niesie z sobą zagrożenie wyboru postów kierujących się wyłącznie interesami partykularnymi, a nawet prywatnymi. Nawet taka prosta a znacząca prawda, jak to, że większość postów nie ma kompetencji merytorycznych i kultury prawnej wystarczającej do stanowienia prawa w jakiegokolwiek dziedzinie, znajduje dla siebie wątpliwy azyl jedynie w satyrze i publicystyce. Ideologia demokratyczna eliminuje ze swego języka pochwały cnót i kompetencji, a za to zna wiele słów służących schlebaniu każdej grupie wyborców, niezależnie od ich postaw i moralnej kondycji. Ma to oczywiście negatywny wpływ na moralność publiczną.

We współczesnych demokracjach zabezpieczeniem przed skutkami niekompetentnych wyborów personalnych jest ograniczenie liczby stanowisk obsadzanych w ten sposób oraz stosowanie procedur demokracji pośredniej lub ograniczonej. Również ostawiona „tyrania większości” jest utrudniona przez konstytucję, gwarantującą prawa mniejszości. Nie inaczej zagrożenie samowolą autokratycznych demagogów, wybranych w powszechnych wyborach, oraz zagrożenie anarchizacją stosunków publicznych i obyczaju w praktyce okazuje się nie takie znów wielkie, przynajmniej w skali ogólnopaństwowej. Na poziomie lokalnym oraz w parlamencie samowola i deprecjacja kompetencji jako koniecznego warunku sprawowania władzy jest jednak wciąż poważnym zagrożeniem.

J. Hartman, *O wadach demokracji*, https://www.iphils.uj.edu.pl/~j.hartman/pu.php?c=filozofia_polityczna_etyka&p=o_wadach_demokracji

1. Kim nazywa Jan Hartman mianem „nieokrzyszanych barbarzyńców”? Wyjaśnij, dlaczego ich działalność stanowi zagrożenie dla demokracji? *Nieokrzyszani barbarzyńcy to – wg Hartmana – populiści i demagodzy, którzy przy pomocy sztuczek retorycznych, manipulacji i emocji wpływają na społeczeństwo i zdobywają masową popularność. Stanowią oni zagrożenie dla demokracji, gdyż obywatele mają prawo do zagłosowania na takich polityków. Często nie mają świadomości, jakim zagrożeniem politycy tacy mogą być dla samego ustroju demokratycznego.*
2. Skąd bierze się popularność demagogów w demokracji? *Hartman uważa, że demokracja jest ustrojem, w którym ludzie przede wszystkich wybierają tych, którzy są podobnie do nich. Często kierują się brakiem szacunku i wręcz pogardą dla ludzi wykształconych i rekrutujących się z tzw. elit społecznych. Ponadto demagodzy posługują się manipulacją i retoryką, która znajduje poklask wśród tłumu.*
3. Jakie zabezpieczenia zostały wmontowane w system demokratyczny, dzięki którym demokracja może zostać ochroniona przed ewentualnym upadkiem i totalną władzą demagogów? Czy te instrumenty są skuteczne? *Hartman wymienia takie instrumenty, jak zapisy konstytucji oraz gwarancje prawnej ochrony mniejszości. Uznaje on, że te instrumenty nie zawsze okazują się skuteczne, bo sama istota demokracji sprawia, że obywatele mają prawo do popełniania błędów w swoich decyzjach wyborczych – przed tym nie da się w żaden sposób uchronić ustroju demokratycznego.*

Fragment artykułu

Wynika z tego, że także pojęcie równości we współczesnej demokracji jest historycznie związane i nie może pretendować do ważności dla wszystkich historycznie możliwych demokracji. Współczesne pojęcie równości zmierza w tym kierunku, by dać możliwie szeroki udział wszystkim grupom ludności w kształtowaniu państwowych aktów woli. Oczywiście, posunięciu równości aż do skrajnego wyrazu stworzono pewne granice, nawet w najbardziej krańcowej demokracji. Wszyscy przynależni do państwa nie mogą brać udziału w tworzeniu *volonte generale*, gdyż z konieczności różnice naturalne muszą być zawsze uwzględniane i pewne grupy ludności zawsze będą wyłączone z rzeczowych powodów od wykonywania prawa wyborczego. Ta tendencja radykalnego pojmowania równości doprowadzała w literaturze, starającej się ustalić absolutnie treść pojęcia równości a przez nie także pojęcia demokracji, do uzależniania urzeczywistnienia równości od liczby uczestników w kształtowaniu państwowych aktów woli. Tak czyta się w *Contrat social* Rousseau'a (ks. 3, rozdz. III), że „demokracja może obejmować cały lud albo ścieśnić go do połowy”. Bryce w swej znanej książce *Modern Democracies* (...) mówi, że podgrupa obywatelsko czynna musi obejmować conajmniej około 3/4 ogółu ludności. Podobnie do kryterium liczbowego nawiązują Arystoteles (...), Kelsen (...) i świeżo Laun (...). Według ostatniego, naród czynny musi w demokracji obejmować „większość dorosłych członków państwa”.

Wszystkie te próby nie przekonywują, gdyż także demokracja jest włączona w powszechny, dziejowy proces rozwojowy, który prowadzi do ciągle nowych ukształtowań i form demokratycznych. Gdyby np. dziś chciano wziąć za podstawę kryterium liczbowe, jako rozstrzygające, i żądać, by w demokracji połowa obywateli lub w każdym razie dorosłych

uczestniczyła w prawach obywatelskich, wtedy nie można by uznać za demokratyczne wielu współczesnych państw, które się dziś powszechnie uważa za demokratyczne i które bez wątpienia są demokracjami.

G. Leibholz, *Istota i różnaitość form demokracji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1936, nr 16, z. 4, s. 279.

1. W jaki sposób – według autora tekstu – we współczesnych demokracji definiuje się zasadę równości? *Współcześnie równość rozumiana jest jako możliwość zapewnienia w jak najszerszym stopniu jak największej liczbie grup społecznym możliwości uczestniczenia w procesach demokratycznych oraz współdecydowania o państwie.*
2. Jak istotne jest dla autora kryterium ilościowe w rozstrzygnięciu o tym, ilu ludzi stanowi rządzącą większość? *Autor wskazuje, że nie da się jednoznacznie wyjaśnić, od ilu procent społeczeństwa możemy mówić o rządach większości – nie da się powiedzieć, czy taką uprawnioną większość stanowić powinna większość bezwzględna obywateli czy też dopiero 75%.*

ZADANIE 3

★ Prawda czy mit? Uzasadnij

PRAWDA/MIT: Obywatele mogą dobrowolnie, poprzez w pełni demokratyczne głosowanie, wybrać na swojego przywódcę osobę, która w przyszłości okaże się ciemieżcą. Wystarczy, że taki lider zdoła przeciągnąć na swoją stronę większość wyborców. Prawdą jest zatem, że takie sytuacje zdarzały się w historii i jest to nieustannie swego rodzaju zagrożenie, przed którymi stają demokracje na całym świecie. Z drugiej jednak strony trzeba pamiętać, że w państwach demokratycznych arbitralność polityków ogranicza konstytucja, ustawy oraz inne akty normatywne, które wszyscy politycy są zobowiązani przestrzegać. Istotne znaczenie ma również,

Materiały zostały opracowane w ramach projektu Nauka Obywatela, realizowanego przez Fundację Liberté! we współpracy z Lithuanian Free Market Institute w ramach programu Erasmus+ i przy wsparciu Atlas Network. Pełny zestaw materiałów dostępny jest na stronie: <https://naukaobywatela.pl/>

zasada podziału i równowagi władz, która skutkuje tym, że poszczególne kompetencje są rozdzielane między różne instytucje, co ogranicza ich władzę, uniemożliwia samowolę i zabezpiecza wolność jednostek. Politolodzy zwracają jednak uwagę na fakt, iż wielu autokratycznych przywódców w istocie uzyskało swoją władzę w legalnych demokratycznych procedurach. Przywódcami takimi są lub byli np. Władimir Putin (prezydent Rosji), Daniel Ortega (prezydent Nikaragui), Saddam Hussein (prezydent Iraku).

PRAWDA/MIT: W demokracji reprezentowanej wyborcy często muszą wybrać tylko jedną z wielu proponowanych opcji (np. wybór wójta, burmistrza czy prezydenta miasta, jak również wybór prezydenta Polski) i często rzeczywiście jest tak, że żadna z nich nie będzie w stanie w 100% odpowiadać przekonaniom czy oczekiwaniom większości. Oczywiście ci politycy, którzy liczą na wygranę wyborów, muszą się rzeczy oferować wyborcom takie rozwiązania, które odpowiadać będą większości, ale przede wszystkim będą musieli sformułować takie propozycje, które będą miały jak najmniej wrogów. Formułowane programy zwycięskich kandydatów będą miały zwykle charakter kompromisowy. Ważne w demokracji jest jednak to, aby roztropny rząd brał zawsz pod uwagę sytuację mniejszości, a podejmowane decyzje i rozwiązania legislacyjne chroniły ich interesy, nawet jeśli mniejszości te wprost nie zgadzają się z opinią większości. Decyzje większości nie powinny naruszać wolności i praw jednostki – tym się różni liberalna demokracja od dyktatury większości.

Materiały zostały opracowane w ramach projektu Nauka Obywatela, realizowanego przez Fundację Liberté! we współpracy z Lithuanian Free Market Institute w ramach programu Erasmus+ i przy wsparciu Atlas Network. Pełny zestaw materiałów dostępny jest na stronie: <https://naukaobywatela.pl/>

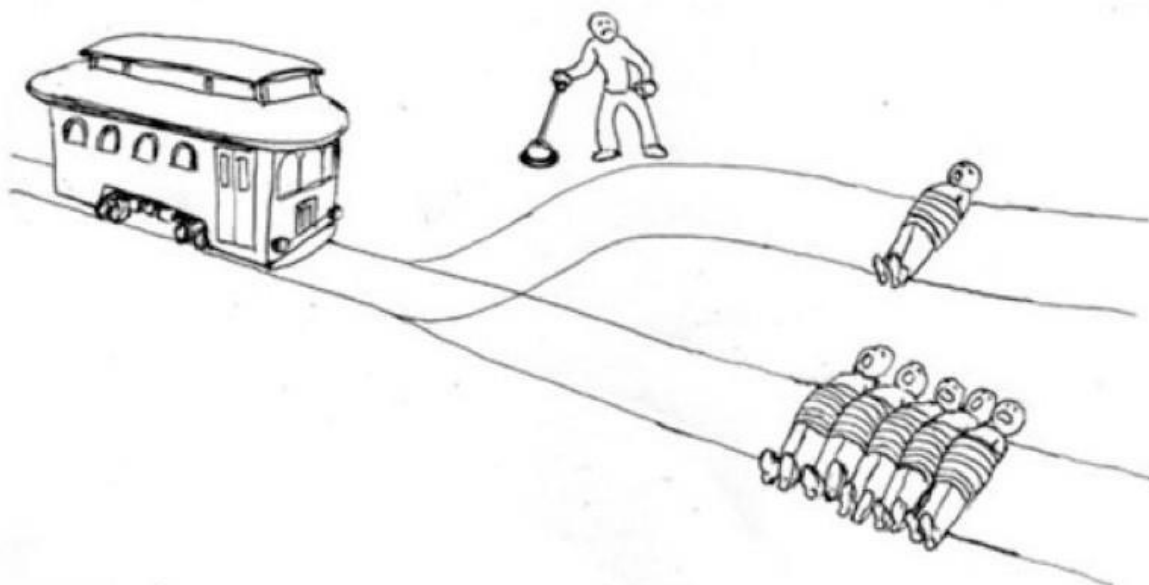
MIT: Opiera się on na przekonaniu, że większość ludzi jest zbyt głupia, aby odpowiedzialnie podejmować decyzje wyborcze. Mit ten wiąże się również z przeświadczeniem, że wszelkie decyzje polityczne powinni podejmować profesjonaliści, tj. politycy, którzy powinni brać pod uwagę zalecenia ekspertów z danej dziedziny. Jednak istotą demokracji jest przecież to, że nawet jeśli ludzie nie są ekspertami w jakiejś dziedzinie, to wciąż mają prawo do zabierania głosu w sprawach, które ich dotyczą bądź są dla nich ważne. Mają również prawo do głosowania na tych, których uważają za najbardziej reprezentujących ich punkt widzenia. Oczywiście zdaje się być, że lepszą i zarazem bardziej przemyślaną decyzję podejmiemy, jeśli poprzedzimy ją zebraniem odpowiednich danych, analiz i opinii specjalistów. Politycy ponadto podejmują decyzje na bazie określonego katalogu wartości, które dzielają ze swoimi wyborcami. Nie zapominajmy również, że politycy są wybierani, aby służyć ludziom i dlatego muszą brać pod uwagę ich poglądy i pragnienia, jakiegokolwiek by one nie były. Politycy nie mogą też znać odpowiedzi na wszystkie pytania, nigdy nie będą profesjonalistami we wszystkich dziedzinach.

- **ZADANIE 4**

★ W 1967 roku brytyjska filozofka Philippa Foot zaprezentowała myślowy eksperyment etyczny, który określono mianem „dylematu tramwajarza”. Do dziś pozostaje on tematem wielu ważnych debat etycznych.

Zapoznaj się z rysunkiem graficznym będącym ilustracją niniejszego dylematu.

Wyobraź sobie zaprezentowaną na ilustracji sytuację. Tramwaj jedzie w kierunku pięciu osób, które leżą przywiązane do torów. Stoisz obok dźwigni, która służy do zmiany biegu tramwaju. Jeśli przeczucisz dźwignię, wówczas skierujesz tramwaj na boczne szyny, do których jest przywiązana

jedna osoba. Pamiętaj, że wszystko dzieje się bardzo szybko, a ty nie masz zbyt dużo czasu ani na rozważenie innych możliwości wyboru.

★ Którą opcję byś wybrał(a)?

1. Nie robisz nic i pozwalasz tramwajowi jechać dalej, czym poświęcasz pięć ludzkich istnień.
2. Przerzucasz dźwignię, a tym samym skierowujesz tramwaj na boczne szyny i poświęcasz jedno życie.

★ Odpowiedz na poniższe pytania:

1. Dlaczego wybrałeś/aś tę właśnie opcję? *Bez względu na to, którą opcję wybrał uczeń, ważne jest, aby potrafił przedstawić argumenty, którymi kierował się w swoim wyborze.*
2. Który wybór odpowiada zasadzie użyteczności (użyteczności)? Uzasadnij swoją odpowiedź. Sprawdź w źródłach internetowych, czym charakteryzuje się użyteczność. *Wyborem zgodnym z zasadą użyteczności (użyteczności) jest druga opcja, ponieważ szczęście pięciu osób, zdaniem użyteczności, jest cenniejsze niż cierpienie jednej osoby. Zachęć uczniów, aby podawali przykłady, kiedy w życiu codziennym podejmowali decyzje w oparciu o argumentację użyteczną. Zwróć uwagę uczniów, że choć kraje zachodnie są obecnie zdominowane przez liberalną demokrację, w której decyduje większość, to jednak w państwach tych podejmuje się wiele wysiłków, aby uwzględnić poglądy i życzenia mniejszości.*
3. Która opcja wydaje się bardziej uzasadniona etycznie? Dlaczego tak uważasz? *Przypomnij uczniom, że sprawiedliwość i zarazem uzasadnienie etyczne poszczególnych działań człowieka zależy zawsze od przyjętej przez niego filozofii moralnej. Jeśli człowiek zgodzi się z użytecznością i przyjmie, że zasada użyteczności powinna kierować jego życiem, wówczas, konsekwencją będzie przyjęcie przez niego drugiej opcji i uznanie jej za słuszną i uzasadnioną, ponieważ pozwala ona zmniejszyć liczbę ofiar. Dla takich osób decyzja druga byłaby bardziej sprawiedliwa od nierobienia niczego. Z drugiej zaś strony,*

pamiętać trzeba, że przerzucenie dźwigni będzie jednoznaczne z wzięciem na siebie odpowiedzialności moralnej za niniejszą decyzję. Ten eksperyment pokazuje, że w niniejszej sytuacji nie ma jednej poprawnej odpowiedzi. Eksperyment ten ma prowokować uczniów do myślenia o moralnych podstawach i skutkach naszych działań.

4. Podaj przykład decyzji z życia codziennego, w której kierowałeś/aś się zasadą użyteczności. *Ważne w tej sytuacji, aby uczniowie samodzielnie i dobrowolnie wskazywali przykłady. Nie powinno się na nich tego wymuszać ze względu na moralną wrażliwość, która jest kwestią zupełnie indywidualną dla każdego człowieka.*

5. Powiąż zasadę użyteczności z zarządzaniem państwem demokratycznym. Zilustruj jej zastosowanie poprzez dowolny przykład. *Politycy zawsze starają się odpowiadać na potrzeby elektoratu, przyciągać głosy większości, dlatego właśnie podejmują decyzje, które mogą zdobyć poparcie jak największej liczby wyborców. Przykładowo, decyzja o podwyższeniu emerytur zostanie przyjęta z zadowoleniem przez większość społeczeństwa, gdyż emeryci stanowią jedną trzecią ludności Polski. Ale gdyby zaproponowano rozwiązanie alternatywne, takie jak np. podniesienie pensji dla lekarzy czy też nauczycieli, wówczas uzyskane odpowiedzi byłyby na pewno bardziej zróżnicowane.*

Projekt [Krok 2.]

★ Poproś uczniów o przypomnienie argumentów, które przedstawili podczas poprzedniej lekcji w ramach pierwszego kroku realizacji projektu.

★ Następnie, poproś uczniów o wybranie trzech najsilniejszych argumentów na poparcie obu stron sporu. Wskaż uczniom, że powinni sformułować argumenty, które będą dotyczyć trzech sfer: ekonomicznej, politycznej i etycznej.

1. Podziel uczniów na kilka zespołów liczących po 4-6 uczniów zgodnie ze stanowiskiem, jakie wybrali na poprzedniej lekcji. Poproś uczniów, aby przedyskutowali w grupach sformułowane argumenty i wybrali trzy najsilniejsze na poparcie ich stanowiska.
2. Uczniowie po przedyskutowaniu argumentów podchodzą do tablicy i najsilniejsze z nich zapisują na narysowanej na tablicy tabeli. Uczniowie ustalają, który z przedstawionych przez grupy argumentów, jest mocniejszy, poprzez głosowanie (głosowanie może być jawne lub tajne).

ARGUMENTY ZA PRAWEM WYBORCZYM CZYNNYM DLA 16-LATKÓW		
Argument polityczny	Argument ekonomiczny	Argument etyczny
Większa partycypacja obywatelska; uczenie	Nabywanie przez młodych ludzi	Większe upodmiotowienie

<p>młodych ludzi demokracji; nabywanie kompetencji obywatelskich; przysposabianie się do wyborów politycznych w przyszłości.</p>	<p>świadomości o związku decyzji politycznych ze skutkami ekonomicznymi; dokonując wyborów politycznych uczymy się również podejmowania racjonalnych decyzji na wolnym rynku.</p>	<p>młodych obywateli; uczenie ich odpowiedzialności za podjęte decyzje.</p>
<p>ARGUMENTY PRZECIWKO PRAWU WYBORCZEMU CZYNNEMU DLA 16-LATKÓW</p>		
<p>Argument polityczny</p>	<p>Argument ekonomiczny</p>	<p>Argument etyczny</p>
<p>Niewielka wiedza o funkcjonowaniu państwa; brak ukształtowanych poglądów politycznych; większa podatność na populizm i demagogię; uleganie wpływom mediów społecznościowych; uleganie wpływom</p>	<p>Brak wiedzy o sprawach ekonomicznych i gospodarczych; ogólnikowa lub żadna wiedza nastolatków o gospodarce państwa; nieumiejętność powiązania kwestii politycznych z gospodarczymi; ryzyko</p>	<p>Ryzyko nieodpowiedzialnych decyzji podejmowanych przez młodych ludzi; niewielkie doświadczenie w podejmowaniu decyzji moralnych.</p>

<p>rówieśników; głosowanie poprzez ślepe naśladowanie własnych rodziców.</p>	<p>negatywnych skutków gospodarczych przez nieprzemysłane decyzje podjęte przez młodych ludzi.</p>	
--	--	--

★ Zadaniem poszczególnych grup roboczych będzie przygotowanie krótkich relacji wideo na temat „Czy szesnastolatki powinny mieć prawo głosu?”. Uczniowie powinni oprzeć się nie tylko na swoich przekonaniach i poglądach, ale również na rozmowach z szesnastolatkami, jak też z dorosłymi, przypadkowymi ludźmi na ulicy, aktywistami, politykami, celebrytami i nie tylko. Ważne w tym zadaniu jest, aby uczniowie skorzystali z opinii innych ludzi.

Arkusz samooceny

★ **Wskazówka:** Uczniowie sami oceniają, czy są w stanie odpowiedzieć na poniższe pytania. Jeśli nie, powinni poprosić nauczyciela o dodatkowe wyjaśnienia, by móc w pełni zrozumieć omawiane zagadnienia.

Po tej lekcji uczniowie powinni potrafić:

Wskazać przynajmniej trzy zalety udziału obywatela w procesie demokratycznym.

Przykładowe odpowiedzi: każdy może swobodnie wyrazić swoją opinię, zaangażować się w proces decyzyjny w kraju; wyniki wyborów odzwierciedlają interesy większości wyborców; wiele alternatywnych dla demokracji ustrojów politycznych wydaje się jawnie gorszymi i w mniejszym stopniu gwarantującymi prawa i wolności obywateli (np. autokracja, oligarchia).

Podać trzy główne wady procesu demokratycznego.

Przykładowe odpowiedzi: niezadowolenie mniejszości z decyzji podejmowanych przez większość; świadomość, że czasami dokonuje się wyboru spośród opcji, z których żadnej nie traktujemy jako dobrej, ale decydujemy się na wybór mniejszego zła; udział w procesie demokratycznym powinien wiązać się z posiadaniem przez obywatela dużej wiedzy oraz w warunkach powszechnej, otwartej i rzeczowej debaty publicznej, a tak nie zawsze się dzieje w państwach demokratycznych.

LIBERTÉ!

Lithuanian
Free
Market
Institute

Erasmus+

Materiały zostały opracowane w ramach projektu Nauka Obywatela, realizowanego przez Fundację Liberté! we współpracy z Lithuanian Free Market Institute w ramach programu Erasmus+ i przy wsparciu Atlas Network. Pełny zestaw materiałów dostępny jest na stronie: <https://naukaobywatela.pl/>